
Ivica RAGUŽ

VUKOVARSKE ŽRTVE
U SVJETLU ŽRTVE
ISUSA KRISTA. OBRISI
TEOLOGIJE ŽRTVE

Tema ovoga kratkog promišljanja previše je zahtjevna i slojevita da bismo o njoj u ovomu članku mogli iscrpno progovoriti. Stoga je posve razumljivo da ovdje možemo pružiti tek nekoliko natuknica i smjernica koje mogu poslužiti za daljnja promišljanja.

1. UPITNOST ŽRTVE I NJEZINE POBJEDE

Victor quia victima – nada za Hrvatsku misao je koja nas kao takva upućuje na teologiju žrtve, no istodobno pobuđuje i mnogobrojne kritike. Naime, mnogi su mišljenja da je svaki govor o žrtvi neprikladan, opasan i u konačnici neprihvatljiv, bilo teološki ili društveno-politički. Neki tvrde da se time zastupa ideja krvoločnoga Boga koji treba žrtvu kako bi zadovoljio svoje potrebe; mnogobrojne ideologije koriste žrtvu da bi manipulirale ljudima radi svojih ciljeva; govor o žrtvi zapravo samo podržava nepravdu i nasilje, posebice kod žena: „podnosi žrtvu – nasilje u ime većih ciljeva“. Naposljetku, mnogi upozoravaju da je jako opasno govoriti o žrtvama kao „pobjednicima“ jer se u tomu krije trijumfalizam i poticaj na novi val nasilja. Naime, žrtve nerijetko stvaraju nove žrtve; žrtve i same postaju počinitelji novoga zla. Riječju, imajući u vidu ova i slična pitanja, mogli bismo dobiti dojam da govor o žrtvama kao pobjednicima ne daje nikakvu nadu za Hrvatsku. Da to nije ipak tako, pokazuje nam žrtva Isusa Krista i njezino biblijsko-teološko značenje.

Victor quia victima zapravo je citat iz Augustinovih *Ispovijesti* koji u cijelosti glasi: „Pro nobis tibi victor et victima, et ideo victor, quia victima, pro nobis tibi sacerdos et sacrificium, et ideo sacerdos, quia sacrificium, faciens tibi nos de servis filios de te nascendo, nobis serviendo!“ „Za nas pred tobom pobjednik i žrtva, i upravo zato pobjednik jer je žrtva za nas pred tobom svećenik i

žrtva, i upravo zato svećenik, jer je žrtva; on nas je pred tobom od robova učinio tvojim sinovima, jer se rodio od tebe, a služio nama.¹ Poslužit ćemo se Augustinovim tekstom kako bismo izdvojili neke misli koje bi mogle pripomoći razumijevanju žrtve s kršćanskoga gledišta, odnosno dimenzije nade koja se krije u kršćanskoj viziji Kristove žrtve. U tekstu sv. Augustina spominju se dva pojma, dva vida žrtve: *victima* i *sacrificium*. Oba su pojma od posebne važnosti za razumijevanje kršćanskoga pogleda na Kristovu žrtvu. Usko su povezani i jedan ne možemo razumjeti bez drugoga. U obama se krije „pobjeda“ i „nada“.

2. KRISTOVA VICTIMA KAO POBJEDA I NADA

Victima označava žrtvu na kojoj je izvršeno nasilje. Već i takvo poimanje Kristove žrtve bilo je dostatno da Kristovu žrtvu shvatimo kao „pobjedu“ i „nadu“. Na tomu posebno inzistira René Girard.² Prema Girardu, Kristova nasilna smrt, njegova *victima*, raskrinkava zlo koje se sastoji u mehanizmu žrtvenoga jarca. Francuski mislilac polazi od toga da sve religije i mitovi, pa i sama Biblija, imaju istu strukturu: mimetička kriza, kolektivno nasilje i Božja objava. Mimetička je kriza uvjetovana mimetičkom željom koja je prisutna kod svakoga čovjeka. Svaki čovjek ima potrebu za uzorima, želi imitirati, posebice snažne osobe koje mu imponiraju. Girard ističe da je mimetička želja nešto pozitivno jer bez nje ne bi bila moguća kultura koja upravo počiva na izdizanju čovjeka iznad puke faktičnosti, tj. imitiranju određenih uzora. Ali takva imitacija nosi u sebi klice nasilja. Razlog je vrlo jednostavan: svaka imitacija rađa suparništvo jer uzor koji posjeduje isto ili bolje od imitatora jest ujedno onaj koji ga ugrožava. Zato imitacija nužno vodi nasilju, uništenju uzora koji se imitira. To se događa i na kolektivnoj razini, gdje kolektiv ili društvo, kako bi utišalo ili spriječilo, bira životinju, stvar ili samoga čovjeka koje treba uništiti. Budući da uništenje te osobe ponovno uspostavlja mir u društvu, ta se ista osoba kasnije pobožanstvenjuje. Ta se struktura, tvrdi Girard, očituje u svim mitovima i biblijskim pripovijestima. No postoji bitna razlika između mitova i Biblije, tj. kršćanstva. Ona se sastoji ponajprije u tomu što kršćanstvo, prvi put u povijesti čovječanstva,

1 Augustin, *Ispovijesti*, X, 43, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2002., str. 69.

2 Naša kratka analiza oslanja se na Girardovu knjigu *Promatrah Sotonu kako poput munje pada*, AGM, Zagreb, 2004. Girard u njoj sažima sve svoje temeljne teze.

ukazuje na nedužnost žrtava i, čineći to, Biblija jasno razotkriva mimetičku strukturu svakoga individualnog i društvenog nasilja među ljudima. Mitovi skrivaju taj mehanizam, i zato su lažni i neprihvatljivi. Krist razotkriva zlo toga sklopa, zlo imitacije, nasilja i agresivnosti. Odgovor uskrsloga Krista na nasilje nije novo nasilje, stvaranje novih žrtava, nego oprost koji prekida s mehanizmom žrtve. Krist ne želi novo nasilje i nove žrtve, nego ljubav i oprost. Stoga Girard govori i o trijumfu Kristova križa: Kristovom smrću na križu raskrinkan je sotonski mimetički mehanizam nasilja. Sotona je prevaren na križu, „pada poput munje“, jer se uskrsnućem i poslanjem Duha Svetoga pojavljuje zajednica koja ne prihvaća takvu nasilnu imitaciju, nego prihvaća Krista nedužna.

Imajući u vidu Girardovu teoriju žrtve, razvidno je da se s pravom može govoriti o Isusovoj žrtvi kao „pobjedi“, pobjedi nad svakom vrstom nasilja. Kristova žrtva jest i može biti „nada“ za sve ljude, pa tako i „nada za Hrvatsku“, ako žrtve pokazuju svu besmislenost nasilja, ako same žrtve ne stvaraju nove žrtve, nego, poput Isusa Krista, prekidaju lanac mržnje ljubavlju i oprostom.

3. KRISTOV SACRIFICIUM KAO POBJEDA I NADA

No Girardovo tumačenje Kristove žrtve zastaje na pola puta. Kršćanska vjera razotkriva puno dublje i važnije značenje Kristove žrtve, što je u Girardovoj teoriji zapostavljeno. O njemu govori navedeni Augustinov tekst. Kristova je *victima* za kršćane spasenjska, ako je ona *sacrificium*: svećenički prinos sama sebe Bogu. Radi se o tomu da Krist svojom svećeničkom žrtvom uspostavlja odnos između Boga i čovjeka. Naime, prema biblijskom shvaćanju, grijehom praroditelja narušen je odnos između Boga i čovjeka. *Stari zavjet* shvaća sve svoje žrtve kao način ponovnoga uspostavljanja zajedništva Boga i čovjeka.³ Bog ne očekuje od čovjeka žrtvu radi sebe samoga. Bog nije krvoločan Bog, povrijeđen čovjekovim grijesima. Naprotiv, žrtve su radi čovjeka, one trebaju koristiti njemu, da po njima uđe u odnos s Bogom. Žrtva izriče temeljnu činjenicu da čovjek ne može vlastitim silama postići pomirenje s Bogom. Potreban je netko tko će donijeti nešto više od uobičajenoga, određeni višak i obilje u pripadnosti Bogu, a to je upravo žrtva. U logici je žrtve tako upisano obilje, višak, golem dar. On se očituje

3 Više o teologiji žrtve vidi: I. Raguž, Blaženije je davati nego primati (Dj 20,35). Teološki ogled o daru, u: I. Raguž (prir.), *Vesperae sapientiae christianae II*, KS, Zagreb, 2005., str. 31-44.

u nasilnoj smrti žrtve: njezina se krv proljeva, čime se naznačuje da se život u cijelosti prinosi Bogu, da i smrt nije granica pred kojom treba ustuknuti kad se vjeruje u Boga. Sve pripada Bogu, pa i sam život. A onaj koji žrtvuje treba u svojem životu ostvariti ono što mu daruje žrtva: potpuno pripadati Bogu i više ne griješiti. U tom je smislu već i starozavjetna žrtva bila žrtva ljubavi: žrtva iz ljubavi donosi pomirenje čovjeku, a onaj koji žrtvuje pozvan je ljubiti onim činom koji se događa i koji je darovan žrtvom. To je i razlog zašto proroci i psalmistička tradicija kritiziraju žrtvenu praksu koja je naglašavala ono izvanjsko, zapostavljajući potpuno ono bitno u žrtvi: duhovnu i nutarnju predanost vlastitoga bića: „Žrtve ti se ne mile, kad bih dao paljenicu, ti je ne bi primio. Žrtva Bogu duh je raskajan, srce raskajano, ponizno, Biće nećeš prezreti“ (Ps 51,18-19); „Jer ljubav mi je mila, ne žrtve, poznavanje Boga, ne paljenice“ (Hoš 6,8).

No svaki prinos žrtve jest ujedno i njezin neuspjeh. Žrtve su žrtve životinja, i kao takve ne mogu donijeti potpuno pomirenje čovjeka i Boga. Oni koji ih prinose, a to su svećenici, i oni koji primaju žrtvu, a to su vjernici, i dalje ostaju grešnici. Stoga žrtve kao takve ukazuju i vape za jednom drugom žrtvom, za jednim čovjekom koji će u sebi samomu biti savršena žrtva, savršen prinos Bogu, dar i obilje odnosa Boga i čovjeka, na kojemu će čovjek dobiti udjela.⁴ Za kršćane se sve to ostvarilo u Isusu Kristu. Isus Krist, kao Bogočovjek, donosi Boga čovjeku i čovjeka Bogu. Kristova je žrtva upravo zbog toga jedinstvena. U njoj se događa čovjekov cjelovit prinos, potpuno darivanje Bogu: „To on učini jednom prinijevši samoga sebe“ (Heb 7,27); „Koliko će više krv Kristova – koji po Duhu vječnom samoga sebe bez mane prinese Bogu – očistiti savjest našu od mrtvih djela, na službu Bogu živom“ (9, 14). Kristova žrtva donosi nenadmašiv višak i obilje, i zato ukida sve prijašnje žrtve: „Pošto gore reče: Žrtve i prinosi, paljenice i okajnice – koje se po Zakonu prinose – ne mile ti se i ne sviđaju, veli zatim: Evo dolazim vršiti volju tvoju! Dokida prvo da uspostavi drugo“ (10, 8-10). „A gdje su grijesi oprošteni, nema više prinosa za njih“ (10, 18). U njegovoj osobi, u riječima i djelima, očituje se smisao i dostojanstvo čovjekova života: svjedočanstvo, zauzetost i predanost Bogu koji je istina i ljubav. Isus

4 J. Ratzinger – Benedikt XVI., *Isus iz Nazareta II*, Verbum, Split, 2011., str. 224: „Naša je poslušnost uvijek nedostatna. Uvijek iznova ističe se vlastita volja. Dubok osjećaj nedostatnosti svake ljudske poslušnosti prema Božjoj riječi uvijek iznova budi u nama želju da se pruži zadovoljština koju, dakle, na temelju nas samih i našega ‘učinka poslušnosti’ ne možemo ostvariti.“

Krist ostaje vjeran Bogu, kao istini ljubavi, i onda kada je čovjeku najteže ostati vjeran, u patnji i nasilju. Pred nasiljem Krist ne posustaje u svojem svjedočanstvu. Štoviše, još više dolazi do izražaja čovjekova ljubav prema Bogu. No u Isusovoj žrtvi se ne radi samo o čovjekovoj žrtvi već i o Božjoj žrtvi za nas. Do Kristove smrti na križu žrtva se shvaća isključivo kao čovjekovo uzdizanje Bogu, njegovo nastojanje oko predanosti Bogu. Sada se, u Kristovoj žrtvi, Bog sam žrtvuje poradi čovjeka: „Uistinu, Bog je tako ljubio svijet te je dao svoga Sina jedinorođenca da nijedan koji u njega vjeruje ne propadne, nego da ima život vječni“ (Iv 3, 16). „Ta on ni svojega Sina nije poštedio, nego ga je za sve nas predao! Kako nam onda s njime ne će sve darovati?“ (Rim 8, 32). Tako biblijski govor o Božjoj žrtvi razotkriva svu otajstvenost, novost i veličinu Božjega odnosa prema čovjeku: čovjek je za Boga toliko dragocjen i važan da se Bog ne libi žrtvovati sebe samoga za njega: „Sada se, dakle, ne može reći da okrutni Bog zahtijeva nešto beskrajno. Upravo je obratno: sam Bog se stavlja kao mjesto pomirenja i u svojem Sinu trpljenje uzima na sebe. Sam Bog ‘ispija kalež’ svih strahota i tako ponovno uspostavlja pravdu veličinom svoje ljubavi koja po trpljenju preobražava tamu.“⁵

Kratka skica biblijskoga poimanja žrtve pokazuje nam da se spasenjska dimenzija žrtve krije prije svega u *sacrificiumu* Isusa Krista, u njegovoj svećeničkoj gesti potpune predanosti Bogu i Božje predanosti čovjeku. Spasenjska-pobjedonosna vrijednost Kristove žrtve nije samo u razotkrivanju nasilja kao takvoga, odnosno u nasilno podnesenoj smrti, nego u tomu što je ostao vjeran Bogu, njegovoj istini i pravednosti, a time vjeran i čovjeku. Isus Krist je pobjednik ako se njegova pobjeda krije u zauzetosti za Božju istinu o čovjeku, kojom se istodobno raskrinkava zlo, neistina, nasilje kao takvo. Kristova žrtva tako ne podržava i ne veliča nasilje, nego veliča predanost Božjoj istini koja, u okvirima ovoga svijeta, kako je to već Platon naznačio idejom rassetoga pravednika, vrlo često izaziva nasilje i poziv na žrtvovanje, odnosno mučeništvo.

4. ŽRTVE KAO POBJEDA I NADA U SVJETLU KRISTOVA KRIŽA

Dakle, kršćanski govor o žrtvi i pobjedi žrtve nema nikakve veze s trijumfalizmom žrtve nad počiniteljima žrtava, pri čemu bi žrtve samo stvarale nove žrtve. Kršćanska teologija žrtve isključuje također i svaku pomi-

5 Isto, str. 222.

sao na žrtvovanje u ime neke ideologije. Kršćanska vjera u svjetlu Kristove žrtve na križu poručuje da su žrtve smislene i donose nadu ako su izričaj svjedočenja Boga, a time istine i pravednosti u ovom svijetu kojim nerijetko dominiraju samo interesi, koristoljublje i moć jačega nad slabijim. Augustin zaključuje da bi on bez Kristove spasenjsko-pobjedničke žrtve-žrtvovanja bio očajan: *alioquin desperarem* – „inače bih očajavao“. Ne bi imao nade za sebe samoga, odnosno, kako tvrdi, ne bi imao „čvrste nade“ (*spes valida*). Oslanjajući se na Augustina, mogli bismo reći da bez obzora Božje žrtve u Isusu Kristu nijedna žrtva ne bi imala smisla. Čemu se još žrtvovati, biti žrtva, kad sve završava smrću, kad možda posljednju riječ imaju moćnici, a ne pravednost? Uostalom, tko još može ubijenim žrtvama povratiti život, dati im pravednost? Nitko! Zbog toga žrtve bez Kristove žrtve ne bi nosile nikakvu „čvrstu nadu“, pa nade ne bi bilo ni za vukovarske žrtve, a time ni nade za Hrvatsku. Ne samo što žrtve ne bi imale smisla nego bi se žrtvama još samo klanjalo jer su žrtve, a ne zbog onoga zbog čega su podnijele mučeničku smrt. A time se zapravo relativiziraju žrtve i otvara se put za stvaranje novih žrtava. Primjerice, kad se spominju vukovarske žrtve, vrlo rijetko se govori o tomu zašto su one dale svoj život – sloboda Hrvatske, i zbog čega su ubijene – ideja Velike Srbije. No unatoč tomu, u svjetlu Kristova križa sve su žrtve, pa tako i one vukovarske, pobjedonosne jer se istinska pobjeda ne sastoji u nasilju, zlu, već u predanosti istini, dobroti, slobodi i ljubavi.

Osim toga, Kristova žrtva na križu jest poticaj da se strastveno zauzimamo za istinu, pravdu, pravednost, da se zauzmemo i za istinu žrtava. Nije dovoljno tek reći: „*Sorry*, idemo dalje.“ Zanimljivo je zapravo primijetiti kako se na političkoj razini, ironično rečeno, njeguje „milosrđe“, ali milosrđe bez pravde. Još je sv. Anželmo u 11. stoljeću pisao kako je uzaludno govoriti „oprosti“ ako plati za ono što je učinjeno: „*Qui non solvit, frustra dicit: dimitte.*“⁶ Takvo je praštanje bez pravednosti opasno, i ne služi ni žrtvama ni počiniteljima.

Naposljedku, Augustin piše kako se bez Kristove žrtve htio povući u samoću: „Razmišljao sam u srcu i smislio bijeg u samoću, ali si me ti odvratio ohrabrivši me riječima: ‘Zato je Krist umro za sve, da oni koji žive ne žive više za sebe nego za onoga koji je umro za njih.’“ Uvijek postoji napast da se čovjek pred činjenicom zla povuče u samoću ravnodušnosti, tihoga očaja i predaje pred zlom. Ovo kratko promišljanje o teologiji žrtve izričaj kršćan-

ske hrabrosti da se iziđe iz samoće, da se „ne živi više za sebe“, da se živi za Onoga i za sve one koji su umrli za nas. U svjetlu Kristova križa možemo i trebamo vrednovati istinu vukovarskih žrtava. Širimo njihovu istinu, a to je istina predanosti za slobodu, pravednost i ljubav. To je pobjeda njih kao žrtava. To je i nada za Hrvatsku, ako bi Hrvatska trebala biti zemlja slobode, pravednosti i istine. Zemlja u kojoj su se njezini građani i građanke spremni žrtvovati radi života u istini, slobodi i pravednosti.

Ivica RAGUŽ
**Vukovarske žrtve
u svjetlu žrtve
Isusa Krista**